

ВІДПРАЦЬОВАНЕ ЯДЕРНЕ ПАЛИВО: ЗАКОНОДАВЧИЙ СТАТУС В УКРАЇНІ

Скрипник Володимир Леонідович

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук

*Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Якимець Тарас Анатолійович

студент II курсу спеціальності 081 Право

*Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Українська атомна енергетика, попри неймовірну важливість для забезпечення стабільності енергосистеми держави, має велику кількість проблем. Однією з цих проблем є продукт роботи атомних електростанцій – відпрацьоване ядерне паливо та його законодавчий статус. Досі не існує чіткої відповіді на питання, як саме регулювати цю галузь, яким чином правильно ним розпоряджатися, аби уникнути негативного впливу на довкілля.

Атомна енергетика – це галузь промисловості, що базується на перетворенні ядерної енергії в теплову для використання її у виробництві електричної енергії, а потім – отримання теплої води, забезпечення населення опаленням чи з іншою метою. Як спосіб отримання електроенергії її використовують велика кількість країн, в тому числі і наша, деякі планують зупинити використання атомних електростанцій (далі – АЕС), деякі планують зберегти статус-кво заради своїх цілей, а інші країни взагалі швидкими темпами будують нові та реконструюють існуючі АЕС.

Історія використання АЕС йде вже понад 70 років, від моменту застосування енергії поділу атомів ізотопу урану в мирних цілях, бо до цього часу її використовували виключно у військових потребах та заради підтримки безпеки, утримання панівного статусу в політичному і військовому планах.

Українська атомна енергетика розпочала свою історію під час існування СРСР, у 1977 році під час введення в промислову експлуатацію першого енергоблоку Чорнобильської атомної електростанції. Введення в користування наступних блоків ЧАЕС, а також будівництво

Запорізької, Рівненської, Хмельницької, Південноукраїнської та інших АЕС було спричинено зростаючою потребою в електроенергії, прагненням замінити теплові та гідроелектростанції на потужніші – атомні.

Після аварії 26 квітня 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції, будівництво нових АЕС Верховною Радою УРСР, а потім, після проголошення незалежності – Верховною Радою України було введено мораторій на будівництво нових атомних електростанцій, але це не стосувалося енергоблоків, які були в процесі будівництва, тому з 1986 по 1990 було введено в експлуатацію 6 атомних блоків: три на Запорізькій АЕС і по одному на Південноукраїнській, Рівненській та Хмельницькій АЕС. За різними джерелами, на АЕС приходить 50-60% виробництва електроенергії всієї України [1].

Навколо АЕС існує багато суперечок та дискусій щодо переваг та недоліків їх застосування та будівництва нових. Серед переваг виділяють такі: висока щільність енергії; дешевше за викопне паливо; менший викид парникових газів; мала площа для будівництва та експлуатації; забезпечення одразу великою кількістю електроенергії; можливість зміни кількості вироблення електроенергії в пікові години/нічний час.

Недоліками використання АЕС є: можливі аварії на реакторах, що призводить до забруднення навколишнього середовища; ціна на енергію, що невпинно зростає, на відміну від сонячних чи вітрових електростанцій; довге і неймовірно дороге виведення з експлуатації; утворення залишкових продуктів роботи атомних електростанцій, а саме – радіоактивних відходів та відпрацьованого ядерного палива.

Відпрацьоване ядерне паливо (далі – ВЯП) – ядерне паливо, опромінене в активній зоні реактора та остаточно з неї вилучене, і яке не здатне ефективно підтримувати ланцюгову реакцію у звичайному ядерному реакторі [2]. Після вилучення з реактору має бути правильно захоронено чи відправлено на переробку через свою небезпечність та радіоактивність.

Більшість країн світу є членами Міжнародного агентства з атомної енергії (далі – МАГАТЕ), яку було створено як автономну організацію 29 липня 1957 року, та яка керується окремим від ООН міжнародним договором – статутом МАГАТЕ. Серед членів є і наша держава, яка була співзасновником.

Згідно звіту МАГАТЕ [3], багато країн вживають серйозних заходів для утилізації всіх типів ядерних і радіоактивних відходів, причому більше 80% усіх обсягів твердих радіоактивних відходів зараз знаходяться на захороненні; також наголошується, що станом на 2016 рік дві третини відпрацьованого палива захоронені, а інша третина була перероблена відповідно до процедур та регламентів агентства.

Також у цьому звіті йде мова про будівництво сховищ відпрацьованого ядерного палива в різних країнах, таких як Канада, Франція, Швеція та Швейцарія. Повідомляється, що нормативно-правова база для забезпечення проектування, створення та утримання сховищ ВЯП в цих країнах гідна уваги, бо процес ліцензування та вибору місця для таких об'єктів добре розвинений.

В Україні працює 14 енергоблоків, які досить добре забезпечують потреби нашої енергосистеми. Як і в інших реакторах, після завантаження нового ядерного палива, постає питання, що саме робити з паливом, яке вже не може підтримувати ланцюгову реакцію та продукувати енергію. Проблема ВЯП в Україні існує з моменту проголошення незалежності. Перероблювати паливо наша держава не може, бо це дуже дорого, нелогічно та досить небезпечно.

Раніше відпрацьоване паливо вивозили до Російської Федерації [3, с. 27], що було досить дорогим заходом, та, завдяки технологіям СРСР, ВЯП могло бути перероблено у паливо для деяких російських АЕС чи взагалі застосовано під час виробництва ядерної зброї.

З початку ХХ сторіччя українська влада почала перемовини про будівництво Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива (далі – ЦСВЯП). У 2012 році Верховна Рада України прийняла закон «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» [4]. Згідно з ним централізоване сховище розміщується на майданчику, розташованому між селами Стара Красниця, Буряківка, Чистоголівка та Стечанка Київської області в зоні відчуження, території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Потім, після початку повномасштабного вторгнення у 2014 році та анексії АР Крим питання якнайшвидшого припинення будь-яких зв'язків з РФ, в тому числі у сфері атомної політики стало актуальним. Тільки у 2017 році, у листопаді почалося будівництво ЦСВЯП у зоні відчуження Чорнобильської АЕС. 25 квітня 2022 року Державна інспекція ядерного регулювання України видала ДП «НАЕК «Енергоатом» дозвіл на здійснення діяльності, який очікувався ще 9 березня, але був відтермінований через російську агресію та перебування військ окупанта у Чорнобильській зоні відчуження. [5]

Але, попри будівництво ЦСВЯП, в Україні так і немає єдиного переліку нормативно-правових актів, що регулюють питання поводження з відпрацьованим ядерним паливом. Закон «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [6] майже не регламентує дане питання, вище зазначений закон, ухвалений у 2012 році, також не дає чіткої відповіді, бо визначає лише процес використання конкретно ЦСВЯП, і

тільки для вітчизняних атомних станцій. Закон «Про поводження з радіоактивними відходами» [7] міг би стати чіткою відповіддю на порушені питання, але він ухвалений у 1995 році, і попри внесені зміни, не може забезпечувати сучасні процеси, пов'язані з ВЯП.

Отже, питання правильного законодавчого регулювання сфери атомної енергетики, зокрема поводження з відпрацьованим ядерним паливом в Україні залишається відкритим, бо законодавець не передбачає варіантів рішення цього питання, окрім введення в дію закону, що повинен регламентувати лише одне – Централізоване сховище ВЯП у зоні відчуження ЧАЕС. Нормативно-правового акту, що відповідає сучасним умовам, який має регулювати можливу передачу відпрацьованого палива закордон для переробки, стимулювати обговорення питання будівництва заводу часткової чи повної переробки його на території нашої держави чи просто будівництва нових сховищ ВЯП немає.

Література:

1. Кухарчук. М. Атомна енергетика в Україні та її вплив на розвиток країни. *Асоціація «Український ядерний форум»*. 2019. URL: http://www.atomforum.org.ua/publications/articles/2019/atomna_energetika_v_ukrayini_ta_yuyi_vpliv_na_rozvitok_krayini (дата звернення: 10.11.2022).

2. Про затвердження Порядку переміщення через державний кордон відпрацьованого ядерного палива українських атомних електростанцій та радіоактивних матеріалів, утворених в результаті його переробки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2016 р. № 772. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.11.2022).

3. URL: https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/PUB1963_web.pdf

4. Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій : Закон України від 09.02.2012 р. № 4384-VI. Дата оновлення: 09.02.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4384-17#Text> (дата звернення: 11.11.2022).

5. Ситуація на атомних об'єктах України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/222582.html?fbclid=IwAR3ORgeB-ib4hgqKPaPmvy8CQdM_oTM1tyoHpQSyc2EppAhpDbVT16y7Xtk (дата звернення: 11.11.2022).

6. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. Дата оновлення: 16.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2022).

7. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. Дата оновлення: 16.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2022).